

Aarhus School of Architecture // Design School Kolding // Royal Danish Academy

Aalborghus Slot

Vadstrup, Søren

Publication date:
2018

Document Version:
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Vadstrup, S. (2018). *Aalborghus Slot: Analyse og Værdisætning samt anbefalinger.*

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

AALBORGHUS SLOT

Analyse og Værdisætning samt anbefalinger

Søren Vadstrup, Arkitekt m.a.a., lektor
Center for Bygningsbevaring i Raadvad
Dato: December 2018

Analyse- og Værdisætning

Analyse- og værdisætnings-Metoden er en ny, forenklet og operativ metode til at identificere, kende og forstå de bærende bevaringsværdier for *bygninger, bebyggelser og byrum* – med det formål at sikre og udvikle de bevaringsværdige helheder og enkeltelementer på en kvalificeret måde, når disse skal sættes i stand, ombygges eller omdannes.

Herved kan Analyse- og Værdisætnings-Metoden medvirke til at opnå en historisk forankret og helheds-indpasset restaurering og transformation af eksisterende bygninger og helheder samt herunder også en harmonisk indpasning af *nybyggerier* til helheden.

Analyse og værdisætningsmetoden har som noget nyt et særligt fokus på den del af stedets (synlige) kulturarv, der har betydningsbærende *immaterielle værdier*. Det kan være stedets *kulturelle baggrund* eller *ide*, det kan være de lokale *materialer* eller *håndværkstraditioner*, der præger stedet eller det kan være stedets særlige *atmosfære, sjæl* eller *karakter* – eksempelvis oplevet gennem rummenes materialer, størrelser, dagslysforhold eller anvendelse. De påviste immaterielle værdier er en vigtig brik i det, at se stedet på en ny måde, hvilket kan være med til at kvalificere et projekt til en fremtidig anvendelse, herunder vedligeholdelse, istandsættelse og ombygning.

Analyse og værdisætning af bygninger, bebyggelser og byrum indeholder også, til forskel fra andre metoder, en *værdisætning*, dvs. en kort konkluderende opsummering af bygningens, bebyggelsens eller byrummets *bærende bevaringsværdier*, samt øvrige forhold, der med sin karakter bidrager til at understøtte helheden.

Analyse- og Værdisætnings-Metoden består, efter en kort identifikation og introduktion, af 5 elementer: 1) en historisk analyse 2) en teknisk analyse, 3) en arkitektonisk analyse 4) Værdisætning: De bærende bevaringsværdier og 5) Anbefalinger. Man kan herunder uddybe projektets bevaringsprincipper og materialeholdninger.

I denne rapport er den tekniske analyse, der er udført af Hans Jørgen Hansen, af forskellige grunde, fremstillet separat. Vedrørende behov for yderligere forskning og undersøgelser, se side 22.

Indholdsfortegnelse

Baggrund	side 3
Historisk analyse	side 4
<i>Militær beskyttelsesborg og lensmandsbolig 1550 – 1662</i>	side 4
<i>Kornlager og amtmandsbolig 1662 – 1853</i>	side 5
<i>Folkestyret. Statsforvaltningen på Aalborghus slot 1853 – 2013</i>	side 9
Analyse af den immaterielle kulturarv	side 11
<i>Erobringer og betaling af krigsbytte</i>	side 12
Arkitektonisk analyse	side 14
<i>Bindingsværket</i>	side 15
Bærende bevaringsværdier	side 18
Anbefalinger	side 20
<i>Istandsættes og bevares</i>	side 20
<i>Fjernes</i>	side 20
<i>Rekonstrueres</i>	side 20
<i>Udviklingsplanen</i>	side 21
Yderligere forskning og bygningsundersøgelser	side 21
Arbejdsbeskrivelser	side 21
Energiforbedring	side 21
Kilder	side 22
Ny viden	side 23

Aalborg Stadsarkiv - 851-01B18624

Aalborghus slot 1938

Én af de ældste billedlige fremstillinger af slottet: Dampskibet "Iris" til venstre ledsager kongeskibet "Ægir" på Limfjorden ud for Aalborghus slot ved kong Christian VIII's besøg den 9. juli 1842. Efter gouache af Rasmus Henrik Kruse.

Baggrund

I slutningen af vikingetiden (750 – 1050) udviklede skibsbygningsteknikken, sejladsteknikken og sømandskabet i Norden sig på en sådan måde, at man kunne skabe datidens bedste, hurtigste, mest rummelige og mest sikre varetransportskib, den såkaldte *Knar* med en lasteevne fra ca. 3 – 30 tons. Da dette snart viste sig at kaste mange flere penge af sig, og på en sikrere måde, end diverse plyndringer og erobringer – med andre typer af det samme skibsdesign, opstod der derfor på dette tidspunkt tre behov, som den fremvoksende kongemagt tog sig på at løse – mod en afgift af handelen, naturligvis: 1) Sikre farvande mod sørøveri og andet 2) Sikre handelssteder mod overfald m.v. (markedsfred) og 3) Lov og ret mellem eventuelt stridende parter på stedet.

Allerede omkring 1200 var der, bare i det danske område, inkl. skånelandene, etableret omkring 30 'handelssteder' for de sejlende købmænd, næsten udelukkende lagt ved naturhavne, og helst ydermere beskyttet af fjorde eller sunde, hvorfra man kunne varsle mod fjendtlige flåder. Men ud over at etablere udkiks- og vagtposter på strategiske steder langs farvandene, opførte kongen, som det måske vigtigste led i denne 'kæde', en række borge, det vil sige et befæstet tilflugtssted med volde og forskansninger, ved de mest givtige af disse handelshavne - de fleste af disse fik herefter efterledet 'borg'. Aalborg, Flensborg, Sønderborg, Svendborg, Nyborg, Kalundborg, Vordingborg, Helsingborg osv. - dog ikke Viborg, der er en forvanskning af 'Vibjerg', det hellige bjerg.

På disse borge placerede kongen en stedfortræder, kaldt lensmanden, der skulle håndhæve lov og orden, opkræve afgifter, evt. i form af naturalier, samt naturligvis stå for borgens forsvar. I modsætning f.eks. Tyskland, Frankrig og England havde lensmanden i Danmark ingen decideret magt eller bestemmelse over de fremvoksende havne- og handelsbyer. Disse var selvstyrende gennem deres eget råd, love og (kongelige) privilegier.

Middelalderens danske konger rejste derfor konstant rundt til sine borge, len og lensmænd for at få udbetalt de opkrævede skatter m.v. og også dømme i vanskeligere sager, der måske involverede adelen. Det har givet navnet 'Huus', til nogle af disse borge, f.eks. Koldinghuus, Riberhuus, Hammershuus, m.fl. En bygning til husly, evt. et *opbevaringssted*, men navnet *Huus* kan også hentyde til den lovgivende funktion, der foregik på stedet, når kongen kom, jf. betegnelsen *the House*, der stadig bruges om den lovgivende forsamling i England.

Endelig kunne de borge og huse i Middelalderen, der antog en mere anseelig karakter, f.eks. forsynet med tårne, spir og anden pynt, der ragede højt op, kaldes et *slot*. I nyere tid er ordet 'slot' i Danmark kun brugt om en bygning, hvor der bor eller har boet en kongelig person, d.v.s. en konge, dronning eller prins. Herregårde kan således ikke, lige meget hvor mange tårne og spir, de har, kalde sig et 'slot'.

Aalborghus slot fører som det eneste af disse konge- og lensmandsborge i Danmark alle tre navne, borg, hus og slot, endda uden at være særlig prangende i sin arkitektur - eller har huset kongelige personer permanent.

Historisk analyse

Det helt særlige ved Aalborghus slot er at denne borg, modsat de andre kongeborge i landet, både har været angrebet 4-5 gange og været erobret og plyndret lige så mange gange. Det skyldes først og fremmest beliggenheden for enden af 'Hærvejen', der lå langs Jyllands 'vandskel', og derfor var nogenlunde var lige og plan. Derfor kunne den, som navnet siger, ud over okser, transportere en hær, inklusive dens tunge transportvogne. Det kunne ingen andre veje i Danmark før engang i 1700-tallet, hvor de snoede og bakkede, sumpede og mudrede landeveje blev rettet ud. Fra søsiden var Aalborghus slot derimod nærmest uindtagelig på grund af den lange og smalle Limfjord.

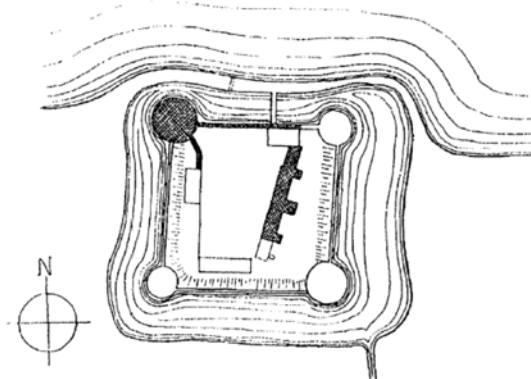
Den første erobring og plyndring betød at borgen blev flyttet til det nuværende sted og nyopført i årene 1535 – 1550. Borgens, husets og slottets historie kan herefter opdeles i 3 faser:

Militær beskyttelsesborg, skatteopkrævning og lensmandsbolig 1550 – 1662

Borgen opbygges som de fleste andre kongelige borge på dette tidspunkt, med en voldgrav, jordvolde i en firkant med kraftigere 'hjørner', såkaldt *rondeller*, hvorfra voldene kunne beskydes fra siden, samt en kraftig mur, såkaldt *spærremur* bag voldene, ind mod gårdspladsen. Eet eller flere steder i spærremuren blev der etablerede *portåbninger* med en portbygning, evt. et porttårn over som ekstra forsvar for dette vitale sted i borgens forsvarssystem.

Inde på borgarealet opførte man herefter forskellige bygninger, der lå med bagsiden op ad den kraftige og beskyttende spærremur. Den bygning, der blev opført til beboelse for borgherren blev kaldt *palatium*, d.v.s. 'paladset', et udtryk, der stammer fra Palatinerhøjen i Rom, hvor flere af de romerske kejsere lod opføre prægtige bygninger, og derfor kaldt 'paladser'. Latinskkyndige lærde i middelalderen kunne med sindsro benytte dette navn fra de antikke kilder. De havde aldrig selv været på Palatinerhøjen.

Måske har man ikke villet bruge dette udtryk for den østlige fløj på Aalborghuus, der er opført af bindingsværk samtidigt med borgens anlæggelse. Men på både Nyborg slot, Vordingborg og Hammershus findes der palatier i grundmur. Da lensmandens bolig på Aalborghus slot formentlig fra starten lå i den murede portbygning, benyttedes navnet *fruerstuen* om østfløjen, hvilket også genkendes fra andre danske borge.

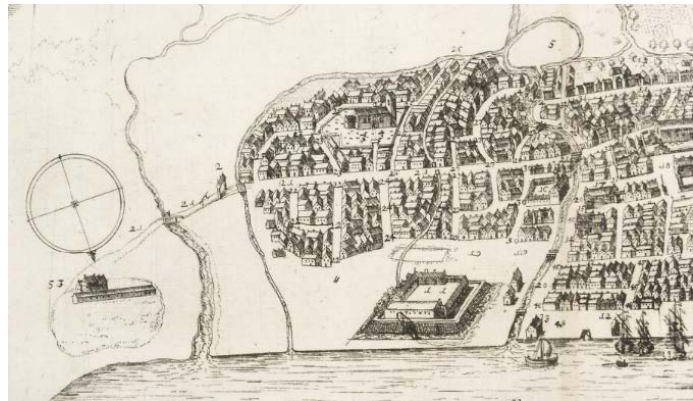
Ud til selve voldgraven, mellem rondellerne, har Aalborghus slot ifgl. Otto Norn haft spærremure, støttet af græsvolde *indefra*, undtagen mod nord. Disse er dog mig bekendt aldrig fundet, så man skal snarere forestille sig, som det også ses på prospekterne fra 1722 og 1770 (side 5) at den indre borggård har været lukket af spærremure med *udvendige* græsvolde. Hvorefter de forskellige bygninger mod nord, syd, øst og vest, er lagt på *indersiden* af og med bagsiden op ad disse spærremure.

På historikeren Otto Norns rekonstruktion af Aalborghus slot i 1550'erne ser man at den nordvestre rondel er kraftigt udbygget, idet der her senere er fundet underjordiske løbegange og kasematter. Vestfløjen, der var i 3 etager af bindingsværk, var placeret på ydersiden af spærremuren.

Østfløjen, der findes endnu, får allerede i 1542, at dømme efter forskellige murværksdetaljer, bl.a. markante kurvehanksstik over vinduerne, en 'mellembygning' mellem portbygningen og den egentlige østfløj, der er 27 fag lang i bindingsværk i to etager. Ud mod volden, formentlig allerede på dette tidspunkt gravet ind i denne, bliver der bygget tre karnapbygninger i murværk, der dels adskiller sig fra spærremurens middelalderlige munkeskifte, og i stedet har renæssancens krydsforband, endda med den ligeledes meget typiske 'rygfuge'.

I den midterste af disse karnapper lå kongens bolig, når han besøgte Aalborghus, på 1. sal forsynet med en kamin, der nu desværre er fjernet.

Den sydligste karnap, der formentlig var af bindingsværk, findes heller ikke mere.

Peder Hansen Resen's (1625-1688) prospekt fra Aalborg fra 1677 – hele prospektet og et udsnit med slottet.

Mellembygningen mellem portbygningen og østfløjen, der er på 7 fag bindingsværk i 2 etager, er lidt smallere end resten af østfløjen, formentlig fordi denne har haft en påbygget en nu forsvundet svalegang og udvendig trappe, båret af bjælkernes knægtebårne forlængelser. Før 1690-erne kendte man ikke til at bygge indvendige trapper i Danmark, hverken i murede huse eller bindingsværk. Opgang til 1. sal skete via udvendige trapper af træ, ofte i forbindelse med en tagoverdækket svalegang.

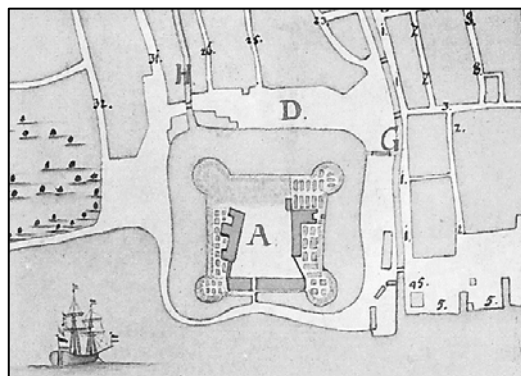
Som borg eller slot mangler Aalborghus slot en *sal/riddersal* bl.a. til samlinger, når kongen kom, men den nuværende stue med 3 vinduer, vendt ud mod vandet, har måske tjent som 'sal' fra allerede starten.

Ligeledes savnes der indkvartering til borgens soldater m.v. i form af store mandskabsstuer, men det vides, at der kun var ganske få, omkring 12 'krigskarle', der evt. kunne bo 'inde' i Aalborg.

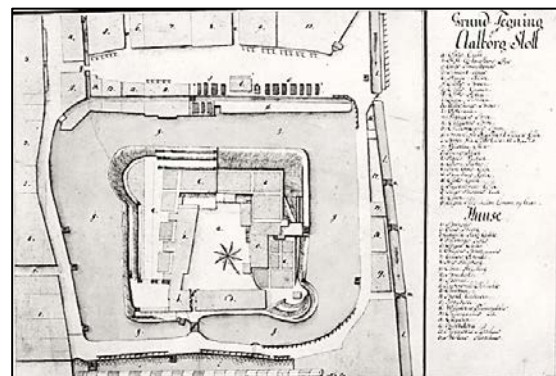
Dette er måske også én af grundene til at borgen i perioden 1627 – 1659 erobres og plyndres hele tre gange. Af samme grund omstrukturerer kongen, Frederik 3., der i 1660 var blevet valgt til ene-vældig konge, lensvæsenet i Danmark og opretter i stedet *amter* med amtmænd, i 'domkirkebyer' *stiftamtmænd*, i spidsen, der primært skulle tage sig af retsforhold, føre tilsyn med vejene, kirkerne og kongens gods og gårde. Men ikke fæstningerne og militæret. Amtmandstitlen var heller ikke længere, som lensmandstitlen, forbeholdt adelige.

Kornlager og amtmandsbolig 1662 – 1853

Allerede i 1633 opføres der på ordre af Chr. 4. en meget stor lagerbygning/pakhus af bindingsværk i 3 etager på bagsiden af spærremuren mod nord på Aalborghus slot. Og funktionen som lager for det hos bønderne i Nordjyllands Amt beskattede korn, blev eet af amtmændenes opgaver, frem til 1841, hvor opkrævningen af skatter i form af naturalier ophørte – frem for rede penge, herunder også kongens indtægter fra den told, *accise*, på de landbrugsvarer, bønderne solgte på torvet i Aalborg, opkrævet i de såkaldte *acciseboder* ved de endnu eksisterende byporte.

1722

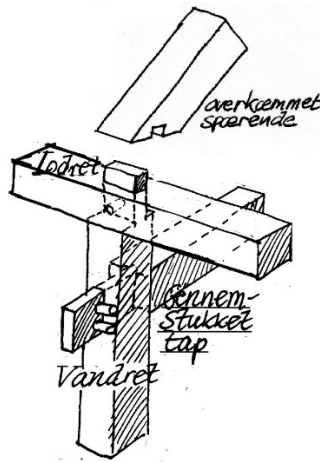
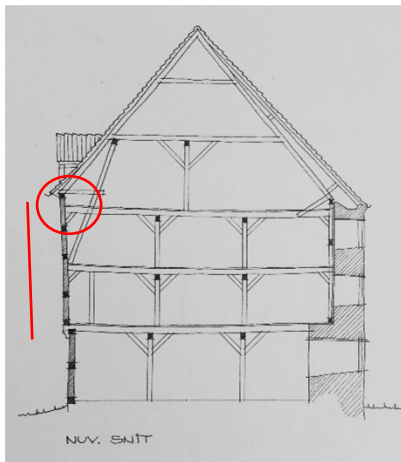

1770 (Pontoppidans Danske Atlas, Johan Haas)

Selv om nordfløjens kornlager var enormt stort, lå der andre og mindre tættene på havnen, og i 1808 blev der ydermere bygget en toetages bindingsværksbygning på selve Aalborghus, den nuværende *sydfloj*.

I den 3 meter høje underetage lå der vognporte og stalde, men den herpå udkragede overbygning var i tre etager, hvis man indregner tagetagen, der havde et såkaldt *styrtrum* med et 1 meter højt vægstykke, inden spærene rejste sig på remmen. De 6 meter lange højstolper havde gennemstukne bjælketappe for hver af de 2 bjælkelag, yderligere sikret indvendigt med indtappede skræstivere. (se side 15)

På eet eller andet tidspunkt, men jeg gætter på i 1761, hvor bygningen iflg. østgavlens murankre med tallet 1761, har fået nye smedejernsankre her, og derfor måske også gennemgået en større istandsættelse, er de gennemstukne bjælketappe savet af og erstattet med smedejernsankre på hver af de 33 gennemstukne bjælkeender, hvilket har sikret bindingen mellem stolperne og bjælkerne - frem til 1961. På de 4 yderste stolper mod vest, hvor bindingsværket støttes af den kraftige gavlmur, og derfor ikke er presset udad fra oven af spærene, sidder endnu de oprindelige lange tagskægsknægte, der har dækket og beskyttet de gennemstukne bjælketappe – men kun her. På 'pakhusvis' er disse helt u-dekorerede og enkle. De oversavede bjælketappe ses alle øvrige steder på facaden, undtagen på de fire 'overlevne' tagskægsknægte. Disse kan nu også være ekstra forstærkninger.

Nordfløjens pakhuskonstruktion. Læg mærke til hvor meget facaden på denne opmåling, der er fra 1949 er ude af lod – på grund af spærenes og tagkonstruktionens 'styrtrumskonstruktion' (midtertegningen), hvor kræfterne føres skråt ned på murkronen. Derfor er de gennemstukne bjælketappe på et tidspunkt savet af, fordi facadens hældning har trukket dem ud. De små knægte og den lange trempel-forstærkning har tilsyneladende ikke været nok. I stedet er der sat smedejernsankre igennem stolperne, for at sikre samlingen mellem stolper og bjælker bedre (de røde cirkler). Hvornår dette er sket er et stort spørgsmål: Under Fr. 4.'s istandsættelse i 1705, under istandsættelsen, jf. dateringen på østgavlen, i 1761 eller under C. F. Harsdorffs besøg i 1771.

På den ældste kendte opmåling af huset fra 1949, udført af Einar Packness tegnestue, ses det at bindingsværkswæggen ud mod slotsgården er tydeligt ude af lod – hvilket ikke er så mærkeligt, da det vældige tags 10 meter lange spær, leverer et kraftigt skråt pres på overkanten af væggen, oven i købet svækket af styrtrumskonstruktionen. Dette pres har de i forvejen ret svage gennemstukne bjælketappe, der kun er låst fast med to udvendige kiler af træ, ikke kunnet holde til – selv om man både har forstærket med korte skræstivere og lange indvendige trempelbånd.

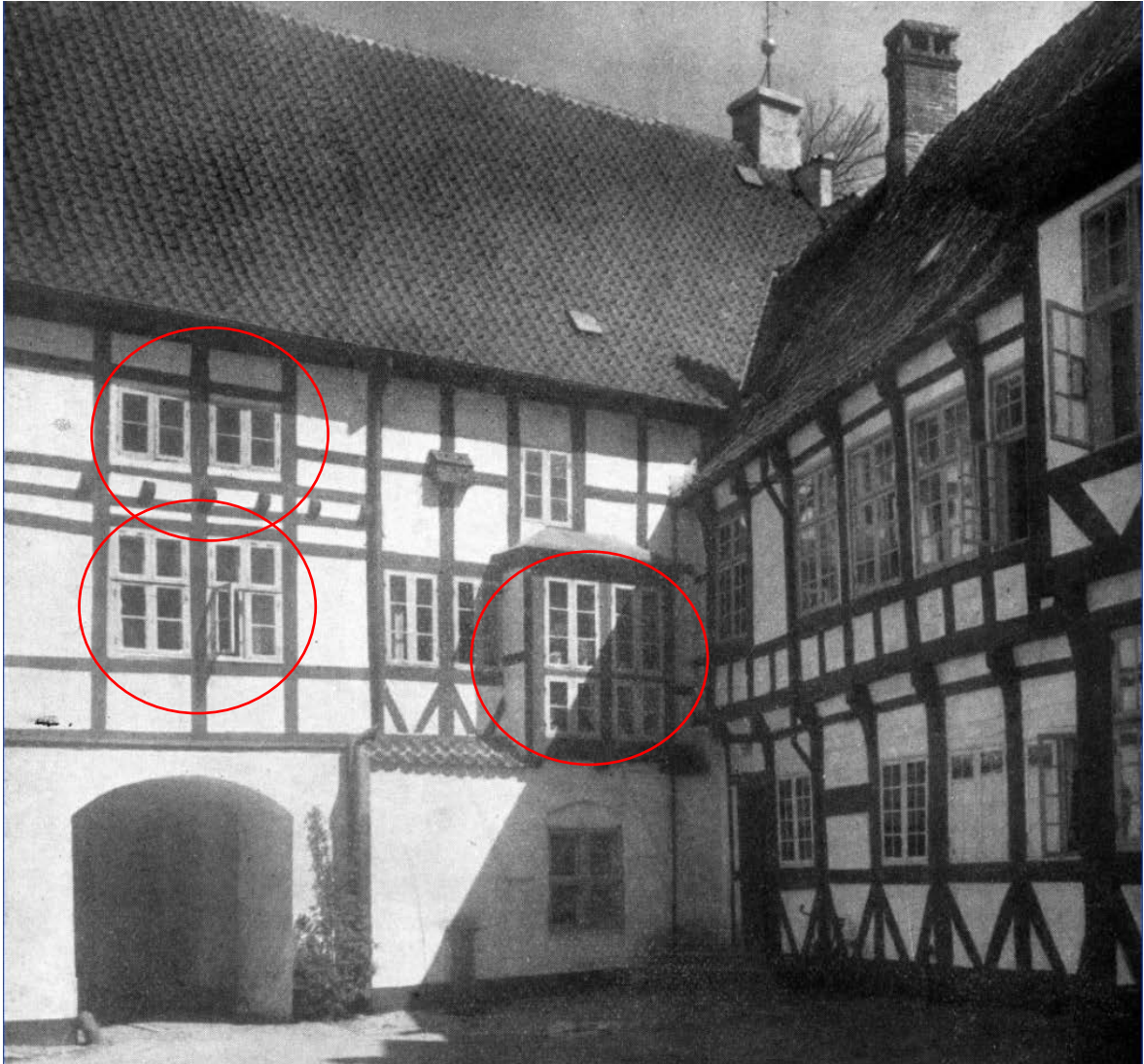
Sikringen af Nordfløjens bindingsværkskonstruktion med smedejernsbeslag kan også være sket i 1705, hvor Fr. 4., iflg. monogrammet over borgporten, foretog en større istandsættelse af borgen.

I bogen *Aalborghus – magt, kontrol, styring* fra 2014 af Jakob Ørnberg og Thea Højvang Rasmussen, fortælles det på side 36, at kong Chr. 7. overvejede at gøre Aalborghus slot til et kongeligt fængsel til bl.a. dronning Caroline Mathilde, der havde fået et barn med kongens livlæge Struensee. Derfor blev den kongelige hofbygmester C. F. Harsdorff i 1771 sendt til Aalborg for at indrette dronningens værelser på slottet.

Jeg tør godt udpege eet af disse værelser, nemlig rum 16 på Hack Kampmanns plantegninger fra 1920 (rum 1.263 i dag), der frem til ca. 1900 var forsynet med to typiske klassicistiske 'harsdorffvinduer', med 6 ruder, som de eneste på hele slottet. Omkring 1900 blev de underste rammer i disse vinduer fornyet, i besparelsesiver uden den harstorfske tværsporse, og omkring 1960 er de to

vinduer fornyet igen, nu med det kedelige 'Aalborghus-standardvinduer', uden profileringer på rammer eller sprosser.

Det ses meget tydeligt i facadens bindingsværk, at man samtidigt hæver loftshøjden i rummene bag de nye vinduer, idet de 6 bjælker, der udgør det nye loft, stikker ud i facaden, *kæmmet* oven på remmen. Dette har efterladt en ret lav etage her, med en loftshøjde på ca. 1,70 meter, men forsynet med 3 vinduer mod syd, og et mod nord, ganske vist anbragt helt nede i gulvplanet, så det må være til bolig for tjenestefolkene.

Bemærk de to klassicistiske vinduer i nordfløjens sydfacade. De eneste på hele slottet. Var de C. F. Harsdorff's 'fingeraftryk', da han i 1771 var på Aalborghus slot for at indrette en lejlighed i det dengang tomme slot til Chr. 7. dronning Caroline Mathilde. Og tegnede Harsdorff samtidigt trappen, trapperummet og den lille karnap i klassicisme også?

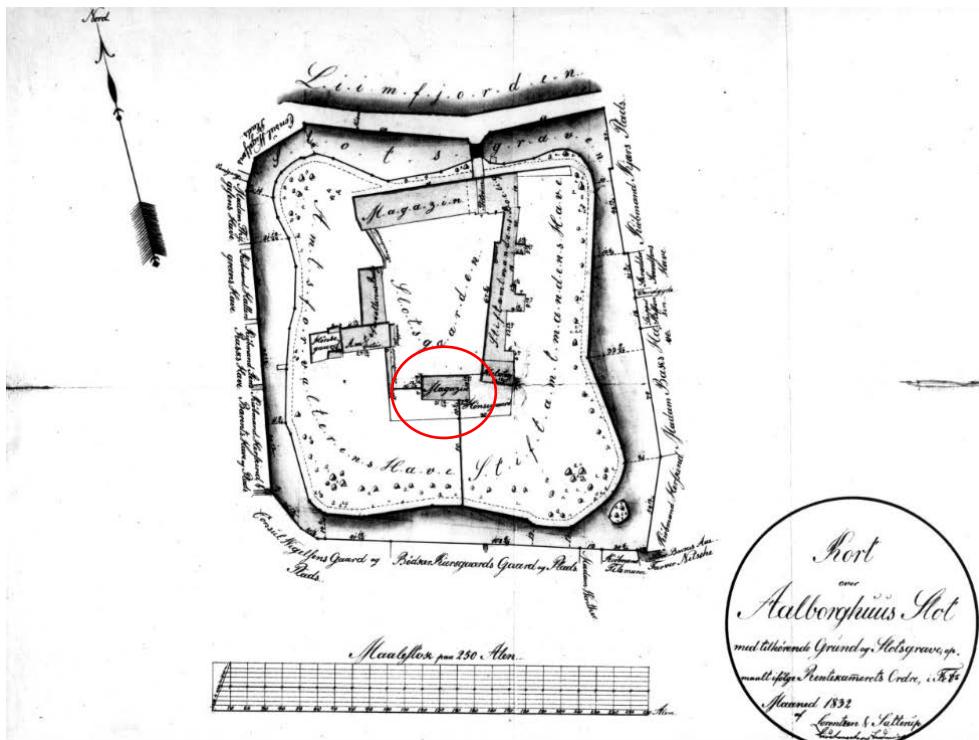
Men tanken slår en, at den tilrejsende professor på Kunstakademiets, og tilmed nyudnævnte direktør, med sin store erfaring, måske også har skullet løse problemerne med den hældende sydside på pakhusets bindingsværk, samt opførelsen af en ny indvendig trappe til Amtmandsboligen, med direkte adgang fra portrummet. Både trappen og den lille karnap på bygningens sydside har træk af tidlig klassicisme (empire), og kunne derfor begge også være Harsdorffs værk.

Min forklaring på karnappen med de fire vinduer, der er sat direkte i bindingsværktømmeret, tæt på Nordfløjens sammenskæring med østfløjen er, ud over at den giver et godt lys ind i trapperummet, og derfor må være skabt og tænkt sammen med dette, at der her oprindeligt har været en udvendig trappe til lensmandsboligen, der har haft videre adgang til den udvendige svalegang på østfløjens smallere mellembygning, og herfra givet adgang til salsetagen her. Da den indvendige, klassicistiske trappe blev udført, og svalegangen formentlig nedlagt, har man sat en bred karnap med fire klassicistiske vinduer her, i stedet for at rekonstruere bindingsværket.

Kort over Aalborg – med en tydelig plan af Aalborghus slot, ca. 1800. På havnepladsen ved siden af slottet er der oplag til tømmer, det markerede pakhuis til sukker samt andre mindre pakhuse tilhørende kongen.

I 1808, midt under 'englandskrigene', opføres der endnu et kornpakhuis, nu som erstatning for den omkring 1770 nedrevne sydføj. Det lille pakhuis er til gengæld opført i 'streng' klassicisme, så strengt symmetrisk, som et bindingsværkshuis nu kan være.

På denne plantegning fra 1832 – med nord opad – ses det nye kornpakhuis af bindingsværk fra 1808 nederst på kortet. Vestfløjen, der ses til venstre, betegnes som Amtsforvalterens bolig med Amtsforvalterens have rundt omkring, og til højre, tilsyneladende adskilt af et markant hegn, ses Stiftamtmandens langt større og finere bolig, der også omfatter den tidligere portbygning i nordfløjen, samt en stor østvendt have.

I 1840 nedrives vestfløjens bindingsværksslænger, og i 1890 bygges den nuværende mur på dette sted. I 1853 fyldes de gamle voldgrave op med jord, til den nuværende grønne park.

Folkestyret. Statsforvaltningen på Aalborghus slot 1853 – 2013

Efter indførelsen af folkestyret i 1849 var det ikke længere kongen, men staten, der havde sine embedsmænd boende og arbejdende på Aalborghus slot. Amterne og stifterne fortsatte dog som før, så Stiftamtmanden blev boende som hidtil. Disse hed iflg. Wikipedia Christian Albrecht Bluhme (1838 – 1843), Johan Henrik Ahnfeldt (1899 – 1905), Charles Brun (1905 – 1919), Carl Otto Bache (1919 – 1930). Det har ikke ligget i dette projekts formål at udarbejde en komplet liste.

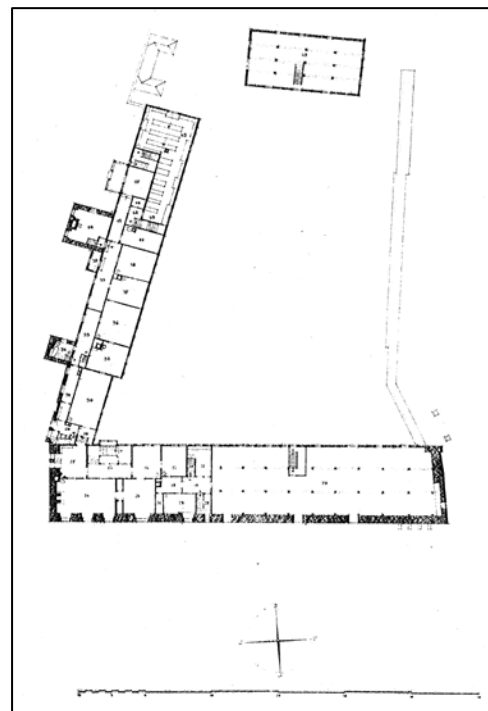
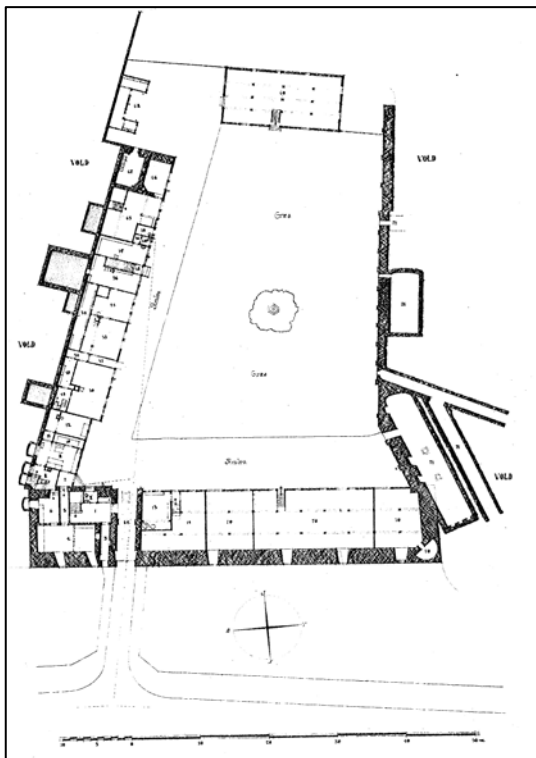
Både i 1889 og i 1899 forsøger Aalborg byråd at købe slottet – for at rive det ned og bygge en ny bydel her, men staten afslår.

Staten smukserer i stedet Amtmandsboligen med ny stuk, døre og ildsteder. For at gøre pladsen mellem bygningerne mere helstøbt, opfører man i 1890 den nuværende mur mod vest, hvor den tidligere spærremur stod. Herunder genopdagede man de underjordiske kasematter og løbeganget under vestvolden.

Kort efter bygningsfreder Staten slottet som noget af det første ved Bygningsfredningslovens vedtagelse i 1918. Næmlig: *Slottets nord-, øst- og sydføj (1539 - ca. 1550, 1633 og 1808), muren der afgrænser slotsgårdens vestside samt det omgivende voldanlæg.*

Samtidigt trådte der også en ny type embedsmænd ind på scenen, nemlig de kgl. Bygningsinspektører, i form af velrenommerede arkitekter, der skulle føre tilsyn med Statens bygninger i de enkelte amter. For Nordjylland var det arkitekt Hack Kampmann i 1892 – 1920, Einar Packness i 1931 – 52, Leopold Teschl i 1952 – 1981, Hans Dall fra 1991 – 1996 og arkitekt Niels Vium siden 1996.

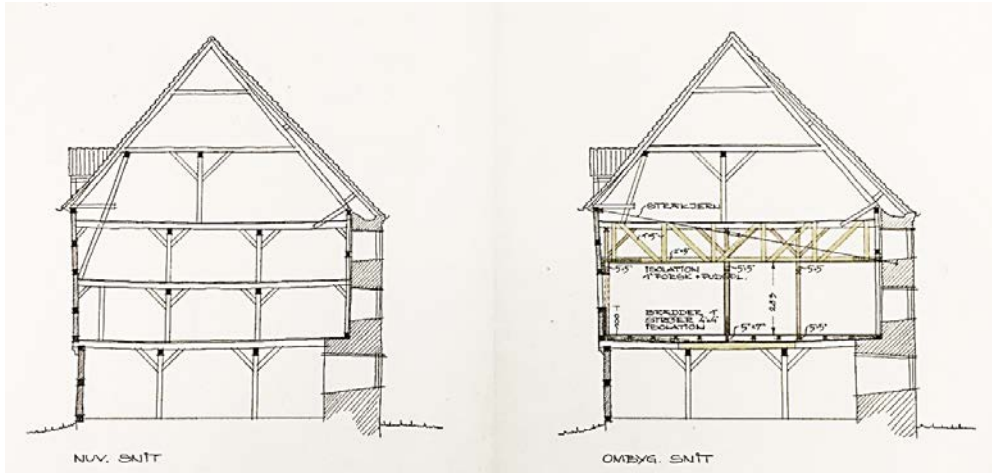
I 1920 gennemførte Hack Kampmann derfor en større opmåling af slottets planer, situationsplan, stue, 1. sal og tagetagen – idet der dog ikke er fundet facader eller snit fra denne opmåling. Hack Kampmann har endvidere efterladt en uhyre grundig beskrivelse af alle rummene i bygningerne, dateret 8.3.1920.

Under 2. Verdenskrig blev der bygget 5 beskyttelsesbunkers i sydenden af slotshaven, på arealet for den opfyldte voldgrav, måske også fordi bindingsværkspakhuset her i 1940 var så uheldigt at blive ramt af en 'løs' granat fra et engelsk flyangreb på tyske krigsskibe på Limfjorden.

I 1949 foretog arkitekt Einar Packness en opmåling af bygningernes facader, med enkelte snit.

I 1950-erne får Amtsrådet behov for mere plads, så dels indretter kgl. Bygningsinspektør Leopold Teschl i 1956 kontorer i Nordfløjens stueplan og på 1. sal, i 1961 indretter han en højloftet Amtsrådssal i Nordfløjen, hvilket kræver store ændringer af bygningens indvendige konstruktion og i 1964-66 indretter Leopold Teschl kontorer i sydfløjens bindingsværkspakhus.

Konstruktiv afstivning og hævnning af loftshøjden i Nordfløjen i 1956.

Den store kommunalreform i 1970, hvor Aalborg, Hjørring og Tisted amter blev slået sammen betød, at man foretrak at bygge en helt ny amtsgård i Aalborg i 1978.

Stiftamtmanden blev dog fortsat boende lidt endnu, men i 1994 måtte den 'sidste' amtmand i Aalborg stift Hans Lassen flytte ud af embedsboligen på Aalborghus slot – efter 'embedets tilstedeværelse i næsten 450 år på stedet - da lokalerne skulle bruges til kontorer for Statsadministrationen i Nordjylland, herunder afholdelse af de årlige sessioner for vordende soldater

Og i 2013 samler man så alle statsforvaltningerne i Jylland i Aabenraa, nu kun med en lille lokalafdeling i Aalborg, der stadig har lokaler i en lille del af slottet. Resten står tomt.

Den i 1961 indrettede mødesal for Amtsrådet i Slottets Nordfløj, hvorunder man fjerner en hel etage i huset. Fotograferet i 2018, hvor den tydeligvis har været brugt til et yngre klientel.

Analyse af den immaterielle kulturarv.

Påvisningen af en bygnings eller en bebyggelses *immaterielle kulturarv*, d.v.s. forhold der ikke kan ses direkte, men som har sat et stort præg på bygningerne eller bebyggelsen, kan være med til at påpege nogle meget væsentlige elementer ved bygningen eller bebyggelsen, som almindeligvis ikke er med i de gængse bygningsundersøgelser for ældre bygninger. Den immaterielle kulturarv for en bygning er f.eks. den *baggrund, stil og ide*, bygningen repræsenterer, den særlige *stemning, karakter og atmosfære*, den udstråler samt de *traditioner, viden eller praksis*, der er overleveret fra tidligere tider, typisk under bygningens opførelse, herunder de håndværksmetoder, der er repræsenteret i bygningen. En dyb forståelse af en bygnings overordnede og *immaterielle baggrund* er derfor et vigtigt element i dens kvalificerede bevaring og udvikling.

For Aalborghus slot er den vigtigste immaterielle værdi helt klart at den repræsenterer om noget Aalborg bys meget lange historie. Der findes også andre bygninger fra renæssancen i Aalborg, men på Aalborghus slot har en række danske konger bygget og sporadisk boet, så bygningerne meget direkte viser forholdene for 'de rejsende konger' i middelalderen og renæssancen.

De militære anlæg, der mistede sin betydning allerede i begyndelsen af 1700-tallet, kan stadig ses som mindelser om de voldsomme krige som den danske konge førte med danske oprørere, den tyske kejser, den svenske konge m.fl. Nordfløjens barske yderside som en høj mur med små vinduer og porte, skydeskår og *rondeller* for enderne viser renæssancens krigsførelse og våben i en nødde-skal.

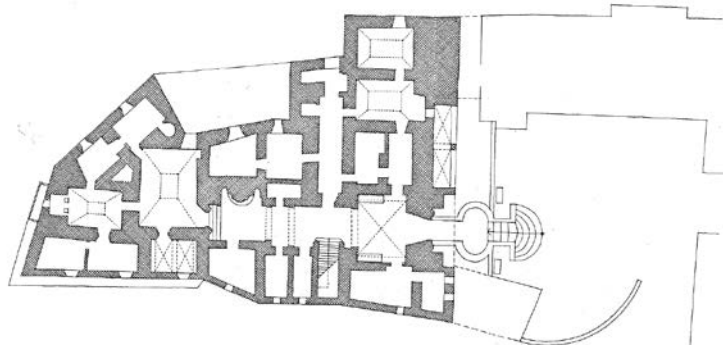
Aalborghus slot – borg – fæstning – skanser m.v. i dag. Voldene og rondellerne ses endnu i landskabet

Erobringer og betaling af krigsbytte

At denne fæstning som én af de få i Danmark har været erobret og plyndret hele 3 gange mellem 1627 og 1659 kan man ikke se i dag, men måske fornemme, hvis man sammenligner dens volde og mure med andre, meget stærkere fæstninger. Men hvorfor var Aalborghus slot så attraktivt at erobre for de fremmede krigsherrer? Det skyldtes en tredje immateriel kulturarv, nemlig byens temmeligt rige købmænd og redere, plus at borgen i sig selv tjente som forrådskammer for kongen.

Under en opmålingsrejse i Italien i 1984 så jeg selv, som ung arkitekt et – meget materielt – bevis på denne immaterielle egenskab: Byens store rigdom i 1600-tallet. Vi var i gang med at opmåle en meget smuk, lille italiensk 'bjergby', Poli vest for Rom, og var her nået til den mellemting mellem et palads og en borg, med eget kapel, der tronede over byen – samt en ligeledes meget imponerende, fritliggende villa, uden for byen, ejet af samme adelige familie, Conti'erne. Her sad der en marmortavle med en latinsk inskription, som latinskkyndige folk kunne oversætte således: *Torquato II Conti har opført denne villaborg (vinetum) for det rigelige krigsbytte han havde tilegnet sig efter slaget ved Aalborg (ad Alborgum) den 18. oktober 1627.*

Don Torquato II Conti var general over Jylland under 'kejserkrigen' og stod derfor lige under den øverste general, Wallenstein i felttoget, der varede fra 1627 - 1629. Og Torquato glemte aldrig dette slag – eller de 'rigeligt' med penge han tog i krigsbytte fra Aalborgenserne. Han kunne bygge to meget store og flotte paladser, hjemme i Italien for dem, der får Aalborghus slot til at blegne. Krigsbyttet blev formentlig delt i fire dele: Kejseren, Wallenstein og Conti samt lejesoldaterne. (Christian Elling: *Kransen om Rom*. 1968, side 296 + planche 184-186. Licht, Kjeld de Fine: *Poli*. Analecta Romana Instituti Danica XIII (1984) side 91-104). Chr. den 4. kunne foreløbigt kun se til, men kun 4 år efter at italienerne havde forladt Aalborg med deres kæmpe krigsbytte, byggede han i 1633 det enorme pakhus på Aalborghus – til opkrævning af korn fra Nordjyderne.

Palazzo Conti i bjergbyen Poli, vest for Rom. Bygget for 'et rigeligt krigsbytte' som Torquato II Conti, der var general under Wallenstein i 30-årskrigen, havde 'tilegnet sig' efter slaget ved Aalborg, den 18. oktober 1627. I dag er bygningen rådhus for den lille by.

Tilbage til Aalborghus slot: Østfløjens bindingsværksfacader viser Aalborgs rige håndværkstraditioner indenfor tømmerhåndværket, ikke mindst fordi bygningen og tømmeret – foreløbigt – har holdt i 480 år, og ikke ser ud til at falde sammen de næste 100 år, så det er ren ukyndighed, når man i Aalborg gentagne gange er faret hårdt frem overfor byens bindingsværksbygninger, bl.a. fra renæssancen, 'der var i så ringe stand, at de næsten ikke kunne stå selv'. Nogle af dem befinder sig derfor i bedste velgående i Aarhus i dag. 1920-ernes og 30-ernes 'krigsbytte'?

Bindingsværket er i sammenligning med bybindingsværket bare inde i Aalborg, men også i Ribe, Køge, Helsingør og Malmø, og hvor der ellers findes renæssancebindingsværk, meget beskedent og uprangende udført, uden rige udskæringer eller særlige detaljer som 'stolpeskel' etc. Men det er den militære sparsommelighed, der skinner igennem. Ikke for meget, men heller ikke for lidt.

Indvendigt, derimod, skimter man flere steder den pragt, bl.a. i døre, paneler, kaminer, lofter og trapper, der også skulle være til stede i en bolig for kongens stedfortræder, hans lensmand.

Modernismens manglende sans og forståelse for historien, byggeteknisk kvalitet og stedets karakter, skinner kraftigt igennem samtlige de indgreb, der er gjort i bygningerne siden 1950. Glatte døre, linoleum, 'havregrødstapet', opdelt rum uden hensyn til arkitekturen, nedsænkede lofter m.v. Nye vinduer er dog udført med sprosser, måske et krav fra 'København?', men de er demonstrativt udført med firkantede tværsnit, uden profileringer. 'Alle ved jo at store helrudedede vinduer uden sprosser er bedre', råbes der. Denne immaterielle kulturarv vil der formentlig gå længe inden vi vænner os til, og i mellemtiden kan vi med sindsro retablere eller rekonstruere – modernisternes største hadeord – mange af deres ulykker på fine gamle bygninger, som disse.

Det er dog heldigvis ret få vinduer, trods alt, der er skiftet ud, så i resten ser man de gamle smagfulde profileringer, og det levende og stemningsgivende cylinderglas i ruderne. Endda i forsatsrammerne, der dermed afslører at de er ældre end 1970.

Bemærk de karakterfulde cylinderglas, der er produceret før 1920'erne, gennem mundblæsning.

Arkitektonisk analyse

Aalborghus slot har tre virkelig stærke arkitektoniske elementer, der løfter stedet arkitektonisk som helt unikt i Danmark: 1: Den utroligt enkle og stærke nordfacade, med dens få 'huller', den lille, velsiddende port, samt den endnu mindre 'udfaldsdør', lige ved siden af. 2: Samme bygnings gavle og den måde disse og bygningen skærer sig ind i græsvoldene, i form af de tidligere røddeller. 3: Og som det tredje slotspladsens to h,h,v, 57 og 55 meter lange bindingsværksfacader tre og to stokværk (etager), med udkraget, knægtébåret overfacade – i Østfløjen er knægtene dog fjernet.

Selv om bindingsværket tidligere har været sorttjæret, men nu er rødbrunt, og vinduerne tidligere har været røde og grå, men nu er hvide, går disse bygninger et kolossalt autentisk og betagende indtryk.

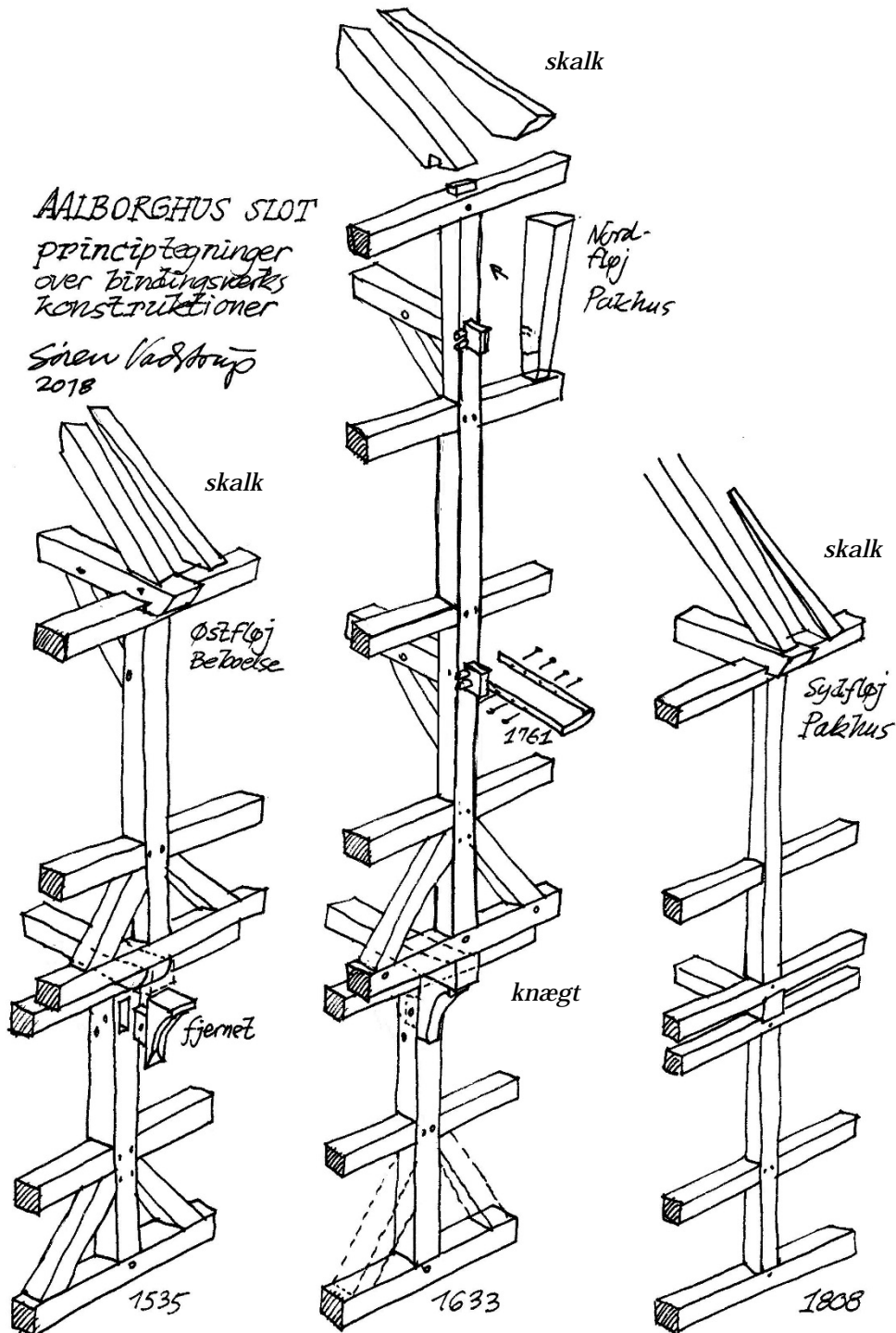

Bindingsværket

Bindingsværket repræsenterer 3 meget forskellige typer, med 3 forskellige formål, bygget på 3 forskellige tidspunkter og med 3 forskellige konstruktioner:

- Østfløjen er i Aalborgensisk bybindingsværk med kraftige tømmerdimensioner i eg. Og tidligere som nævnt rigt bestykket med knægte under den udkragede overgangsrem. Hvorfor knægtene er fjernet er det svært at gisne om. De sidder dog stadigvæk på den kortere og smallere mellembygning på 11 meter (7 fag), hvilket kunne antyde at de har 'overlevet' her, fordi der sad en udvendig svalegang frem til ca. 1761.
- Det store pakhus til korn fra 1633 er også bygget i bindingsværk, men i en dristig højstolpe konstruktion, der har vist sig at være ret ustabil, bl.a. på grund af tagets styrtrumskonstruktion, uden tværgående bjælker ved spærfødderne. Derved belaster spærene sydvæggen med kraftige skrå kræfter. En udskiftning af de gennemstukne bjælketape med smedejernsankre blev formentlig udført i 1761. I østenden ændrer bindingsværkskonstruktionen sig, bl.a. fordi der her befandt sig en 2-etages portbygning fra 1535, som var for god at rive ned i 1633, da resten af facaden og huset blev bygget. Her lå også Lensmandens bolig med særlige krav til rumhøjder, hvad der har medført en meget lav etage til tjenestefolkene (?), lige over boligen.

- Det lille sydligste pakhus klassicistiske bindingsværk med helt ret, savet tømmer, ingen murflade-forstyrrende skråbånd, vinduer og porte, anbragt (stort set) symmetrisk, og tømret i den fra ca. 1800 'påbudte' *spærfagskonstruktion*. Denne afsætter, i modsætning til den ældre styrtrumskonstruktion, lodrette kræfter ned på ydervæggene, hvorved disse ikke bliver så vinde og skæve, som det sås tidligere.

Principtegning over de tre forskellige bindingsværkskonstruktioner på Aalborghus slot:

- 1) 2-etages bybindingsværk fra tidlig renæssance med udkraget, knægtebåret overetage, uden 'pynt', bortset fra skråbånd og (de nu forsvundne) knægte. Tapsamlinger, kæmmede bjælker, håndhugget egetræ og kraftige tømmerdimensioner. Udmuret med munkesten.
- 2) 3-etages pakhus-konstruktion fra renæssancen. Udkraget, knægtebådet overetage. Herpå højstolper med gennemstukne bjælker i 2 etage og styrtrumskonstruktion i tagværket.

Tapsamlinger, gennemstukne tapsamlinger, håndhugget egetræ, udmuret med mursten.

3) *2-etages pakhus-bindingsværk fra klassicismen, uden udkragning eller skråbånd. Tapsamlinger, kæmmede bjælker, spærfagskonstruktion, savet 6 x 6" fyrretømmer.*

Arkitektonisk udgør de tre fløje en meget helstøbt helhed. Og set fra ydersiden er østfløjen med sine to, hvidkalkede karnapper med røde tegltage og høje taghældninger, der skærer sig ind i voldene, meget centrale for anlægget.

På den sydligste karnap ser man nogle meget utydelige, men dog helt sikre, spor efter en tidligere opstregning af pudsens i kvadre, der enten kan være et middelalderligt træk fra husets opførelse, eller fra senklassicismen, ca. 1830-60, hvor dette også var på mode. Den meget spinkle 'ridsefuge'

tyder dog mest på at den er fra middelalderen, så vi måske her står med en over 400 år gammel puds? En skånsom afrensning af plastikmalingen på muren vil formentlig tydeliggøre disse fuger.

Jeg vil mene, at pakhuset oprindeligt har haft to hejsekviste, hvor den nu forsvundne har siddet over 1. salens anden læsseport. Se den røde pil. Begge læsseporte er desværre fjernet i dag, uden spor efter disse i facaden. De 18, oprindeligt 20, plus 6 i stueetagen, små luger i pakhusesets sydside har ikke været anvendt til læsning og losning, men som en slags vinduer, idet glas var ret dyrt i 1600-tallet, plus at de samtidigt har været brugt til udluftning og ventilation ved tørring af kornet.

I forhold til omgivelserne er den grønne, græs- og træbegrøede 'park' meget væsentlig for oplevelsen af slottet. Faktisk bidrager de omkringliggende, ret tilfældige bebyggelsers, *bagsider*, smukt til dette arkitektoniske indtryk af fred, ro og historisk vingesus.

Indvendigt er især 1. salen i østfløjen meget helstøbt og relativt velbevaret i tidlig klassicisme (empire), herunder gulve, paneler, paneldør og til en vis grad vægge og lofter. De fleste overvægge har undgået 70-ernes evindelige 'havregrødstapet'.

Lensmandsboligen, der også kendes fra 'klunketids-fotografier' fra 1923, har med sine stuer, trapperum og spisesal arkitektonisk og kulturhistorisk betydning for bygningsanlægget.

Den 'nye', modernistiske amtsrådssal fra 1961, der repræsenterede et voldsomt indgreb i bygningen, indvendigt som i facaderne, og som 'kun' fik 17 år som amtsrådssal, repræsenterer alligevel et væsentligt stykke kulturhistorie for Aalborghus slot, og har også uomtvistelige arkitektoniske kvaliteter. Bortset fra spindeltrappen, der leder op til denne, der slet ikke passer til bygningen – historisk eller arkitektonisk.

Bærende bevaringsværdier

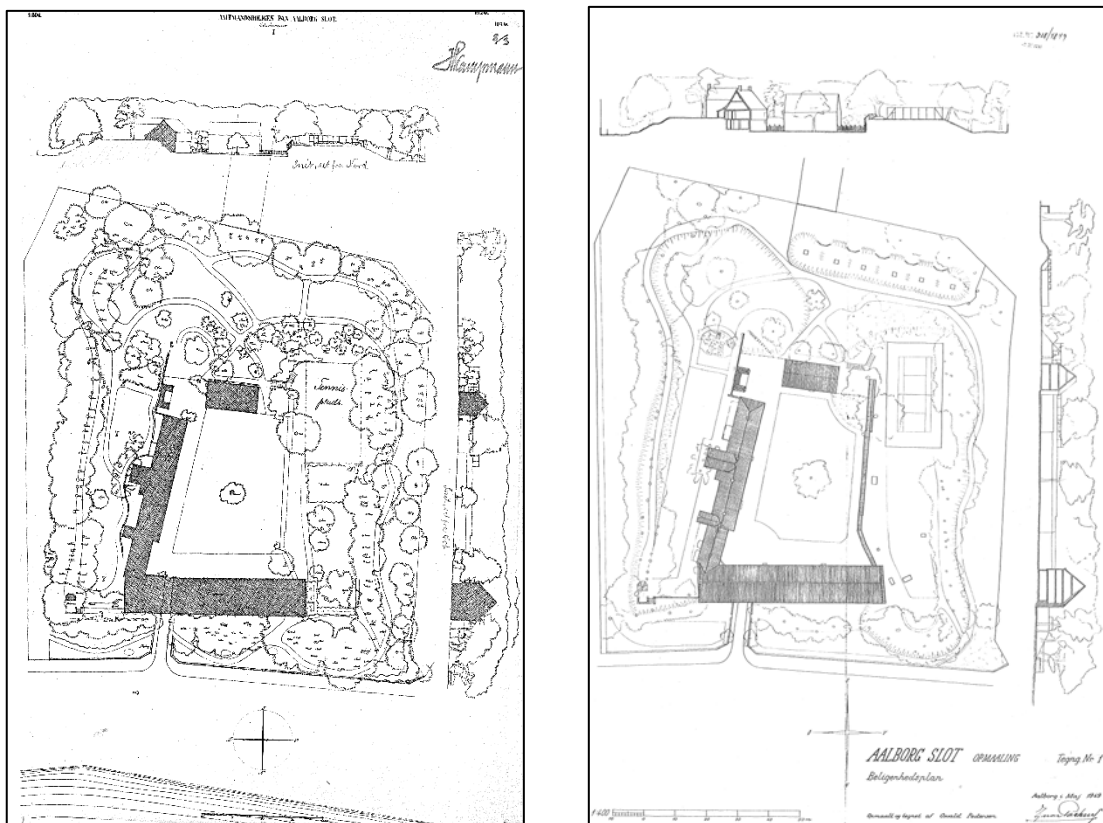
De bærende bevaringsværdier finder man først og fremmest i hele slottets formål, anlæggelse, omgivelser og historie. De mindste ændringer på de ydre facader, materialer, vinduer, døre og tage vil være en forringelse af disse forhold.

Slotsgårdens belægninger og granittrapper, der ikke er oprindelige, passer godt til anlægget. Man kan diskutere om tiloversblevne de *milesten* af granit, der er anbragt som 'middelalderlige' *bislagssten*, og som derfor ikke er oprindelige for bygningerne, bør bibeholdes. De er imidlertid nu en del af kulturhistorien, alt den stund lensmanden og amtmændene havde amtets veje som deres resort. Milestenene er måske fjernet på deres oprindelige steder grund af vejudvidelser, men de burde vel sættes tilbage langs den samme vej, hvor afstanden i mil passer.

Indvendigt omfatter de bærende bevaringsværdier 'lensmandens bolig' på 1. sal, hovedtrappen og trapperummet i nordfløjen, inklusive det lille karnapvindue. Endvidere 'udfaldsdøren' og den hvælvede gang, ved siden af slotsporten. Selve porten af træ med smedjærnsbeslag er også en umistelig del af bygningens bevaringsværdier.

Det samme er østfløjens interiører på 1. sal inkl. døre, paneldør, gulve, lofter m.v.

Sydfløjens bindingsværksbygning er omfattet af de bærende bevaringsværdier for det ydres vedkommende, men ikke i den nuværende indvendige indretning.

T.v. Hack Kampmanns opmåling fra 1920 af voldterrænet med en omhyggelig registrering af hvert et træ og træart. Einar Packness har tydeligvis brugt den ældre tegning som underlag for sin registrering, 30 år senere.

Slottets *bærende bevaringsværdier* er herudover i høj grad knyttet til 'de grønne omgivelser', dette befinder sig i, der udgøres af og stadigvæk tydeligt afspejler det oprindelige voldanlæg med rondeller og voldgrave. Bygningerne placerer sig ydermere utroligt smukt i dette landskab. Fra nordøst ses de skarptskårne, hvide bygnings kroppe, med røde tegltage, skære sig ind i de grønne og bløde, tidligere volde, rondeller og voldgrave.

I forhold til slottets *immaterielle værdier*, ligger disse bl.a. i den militære, 'kolde', udekorede enkelhed, prunkløshed og prioritering af en nem og billig vedligeholdelse af bygningerne. Alle nye elementer bør passe ind i disse meget funktionelle krav – f.eks. nye lamper og belysning, yderdøre (ingen af de nuværende er oprindelige), beplantning, belægning, farver, skiltning og andre detaljer. Granit-milepælene, der er sat op to og to ved nogle af dørene, er lige på grænsen, men kan eventuelt forsvares kulturhistorisk. Med undtagelse af eventuelle sæsonbetonede 'julemarkeder' bør Aalborghus slot være 'renset' for overromantisierende pynt og effekter, som det smukke og yderst 'romantiske' bindingsværks-miljø ellers kunne opfordre til.

I forhold til de *antikvariske værdier*, d.v.s. hvor gamle og autentiske bygningerne er, udvendigt og indvendigt, skal man i fremtiden være meget varsom og tilbageholden med at skifte for meget, om noget overhovedet, ud i bindingsværket. Man bør klare sig med udlusninger, konsolideringer og evt. støttebeslag. Skævheder må ikke rettes op. Det nye bindingsværk i østfløjens østside er eksempel på, hvordan dette *ikke* skal gøres. En partiel reparation af bindingsværket havde været meget smukkere og passe bedre til stedet.

Det samme gælder vinduer, gamle vinduesglas, der bør bibeholdes, selv med mindre flækker i ruderne.

Anbefalinger

Istandsættes og bevares

Som Danmarks største og ældste bindingsværksbygning skal man i fremtiden være meget påpasselig med vedligeholdelsen, herunder også af vinduer, døre, tage og skorstenspiber, der skal ske med korrekte materialer og ud fra en detaljeret plan.

Bygningernes facader må ikke ændres, vinduerne inklusive deres gamle rudeglas skal bevares. Den udvendige farve på vinduerne bør skifte til kold grå. Bindingsværket bibeholdes i den nuværende rødbrune farve.

Alle vinduer males med linoliemaling og kittes med linoliekit. Bindingsværket males med rødbrun linoliemaling.

Tagene bør ikke forsynes med undertage, men bør understryges med kalkmørtel som hidtil. På Østlængen er der etableret fast undertag. Skorstenspiberne skal have indmurede sokler og tagene skal have mønninger, lagt i mørtel.

Karnapperne i østfløjen er tidligere malet med plastikmaling, der afrenses. Herefter bør den tidligere kvaderpuds med tynde ridsefuger rekonstrueres.

Fjernes

De store ubrudte tagflader med røde vingetegls skal bibeholdes. Sydfløjens Velux-ovenlys skal derfor udskiftes med mindre tagvinduer, f.eks. støbejernsvinduer.

Plastikmalingen på de murede karnapper mod øst, afrenses nænsomt. Ikke mindst for at fremdrage den tidligere ridse-kvaderfugning. Alle træer, vistnok kun eet, der gror op ad bygningernes facader på voldanlægget fældes og rødderne rives op.

Spindeltrappen i nordfløjen bør erstattes af en almindelig 2-løbstratte af træ, der passer bedre til et pakhus som dette.

Alle havregrødstapeter og linoleumsbelægninger samt glatte døre skiftes ud med grundpapir, der limfarves. Plankegulve fritlægges og glatte døre erstattes med kopier af de eksisterende 2-fyldingsdøre el.lign.

Rekonstrueres.

De forkert opsprossede 70-er vinduer bør erstattes med nye vinduer, der er kopier af de oprindelige. Men det sker nok af sig selv når 70-er-vinduerne erfaringsmæssigt rådner indenfor en kort årrække.

Indretningen af sydfløjens pakhus til kontorer i 1956 fjernede stort set bygningens karakter af pakhus, herunder de to dobbeltporte i nordsiden, hvor man i stedet satte almindelige vinduer. Dobbeltportene bør retableres og i stedet forsynes med glaspartier bag de åbne porte.

Kaminen i 'kongeværelset' i den sydligste karnap bør rekonstrueres for at formidle dette rums tidligere anvendelse.

Det bør eventuelt overvejes at rekonstruere nordfløjens oprindelige inddeling i 3 etager – i stedet for de to, det er endt med nu, og som har medført uforholdsmæssigt meget spildplads i bygningen. Cirka en tredjedel af bygningens volumen er brugt til ingeniørmæssige afstivninger, hvilket dels kunne benyttes bedre – men også præsentere bygningen mere autentisk – indvendigt. Dette gælder også den 'lave' etage over Amtmandsboligen, hvor der både findes vinduer og rum, der ikke er adgang til, eller bruges i dag.

Udviklingsplanen

I forhold til den udarbejdede *udviklingsplan* fra BARK-rådgivning (juni 2017), og et eventuelt yderligere behov for nybyggeri på området, skal det foreslås dels at arbejde mere med de muligheder, der er for at udvide rumarealerne i de nuværende bygninger, specielt i nordfløjen. Dels bør man af historiske og antikvariske grunde ikke udnytte tagetagerne mere end nu, herunder isolere op langs spærene.

Eventuelt behov for mere plads til nybygninger bør dels ske i ved at 'købe sig ind i' den nordlige husrække mod Nytorv, eventuelt på selve området som lave, højst 1½ etages, bygninger, i f.eks. træ, lagt på 'middelalderlig vis' langs indersiden af 'spærremuren' mod vest.

Yderligere forskning og bygningsundersøgelser

Aalborghus slot er uden tvivl eet af de mest helstøbte bindingsværksanlæg i Danmark, og fortjener derfor at der bliver foretaget en række yderligere undersøgelser, dels af forskningsmæssig karakter, dels for at dokumentere det bestående.

Den igangsatte landinspektør-opmåling vil fremkomme med en bygningsregistrering af bl.a. skævheder og sætninger, vi i høj grad mangler i dag. Hvad konstruktionerne afgår har jeg tegnet nogle principskitser på side 14, der også bør uddybes nærmere efter detailopmålinger i bygningerne.

Men herudover kunne følgende undersøgelser yderligere bidrage til at øge kendskabet til bygningerne og bygningshistorien:

- Dør- og vinduesskema
- Registrering af bindingsværks- og spær-nummerering
- Registrering af munkesten, størrelser, forbanter og fugetyper
- Opmåling af hejseluge, 'lysluger', tagfodder,
- 'Portbygningens' meget komplicerede bindingsværkskonstruktion
- Nærmere opmålinger og tolkninger af nordføjens øst- og vestgavle murværk.
- Rekonstruering af tidligere planløsninger i specielt østfløjen

Arbejdsbeskrivelser

Center for bygningsbevaring har udarbejdet en række 'standardarbejdsbeskrivelser' til vedligeholdelse og istandsættelse af ældre bygninger, der naturligvis skal tilpasses de konkrete bygninger, men ellers forholdsvis nemt kan bearbejdes til brug for Aalborghus slot

- Vedligeholdelse og istandsættelse af bindingsværk materialer og metoder
- Vedligeholdelse og istandsættelse af vinduer med linoliemaling
- Vedligeholdelse og istandsættelse af døre og porte med linoliemaling
- Understrygning af tegltage med vingeteg
- Afrensning af plastikmaling på blank murværk og puds (Østføjens karnapper)

Energiforbedring

Det samme gælder forskellige muligheder for energiforbedring af bygningerne:

- Etablering af tætte forsatsvinduer med energiglas
- Indvendig isolering af brystninger i bindingsværksbygninger
- Efterisolering mod terræn i ældre bygninger.

Kilder

Kronologisk

Hack Kampmann: *Beskrivelse over Amtmandsboligen på Aalborg slot*. 8.3.1920 (maskinskrevet) (PDF). Inklusive tegninger af stue, 1. sal, plan af tagetage 1:100 og situationsplan 1:200 (side 17).

Jensen, Chr. Axel: *Dansk bindingsværk fra renæssancen*. 1933

Norn, Otto: *Christian III's borge*. 1949.

Engqvist, Hans Henrik: *Aalborg Bindingsværk*. 1968.

Elling, Christian: *Kransen om Rom*. 1968, side 296 + planche 184-186.

Licht, Kjeld de Fine: *Poli*. Analecta Romana Instituti Danica XIII. 1984 (side 91-104).

Aalborghus slot. Historisk, kronologisk gennemgang af bygningskomplekset. u.å.
Forfatter: formentlig Aalborg Historiske Museum, år: formentlig 2007-08. (duplikeret) (PDF)
Kun illustreret med situationsplaner fra h.h.v. 1535 (rekonstruktion af O.N.), 1722, 1750, 1832

Alstrup, Kent: *Ålborg Slot – historisk rids*. u.å. formentlig 2007. Word-fil.

Springborg, Bente og S. B. Møller, J. Ørnbjerg: *Aalborg 1300-1662. By slot og befæstning*. 2013.

Ørnbjerg, Jacob og Thea Højvang Rasmussen: *Aalborghus – magt, kontrol, styring*. 2014

Slots- og Kulturstyrelsen: *Fredningsværdier, Aalborghus slot*, Aalborg kommune
Foretaget i august 2016, Besigtiget af: MDA m.fl. Journalnummer: 330. 23 sider (PDF)

BARC-rådgivning: *Aalborghus slot. Udviklingsplan*. Juni 2017 (PDF)

Arkivmaterialer modtaget af Bjarne Lynderup Riis, Aalborg kommune

Opmålinger af facader og snit. Einar Packness tegnestue 1949.

Projekttegninger for Nordfløjen. 1956. E. Kragh-Nielsen Rådgivende ingeniør.
Inkl. snit i bygningen før indgrebene.

Diverse s/h fotografier (ca. 1890 – 1966) og avisudklip.

Stadsarkivet i Aalborg: Primært fotografier fra 1890 til 1970.

Ny viden

Som nævnt i indledningen er Aalborghus slot på mange måder eet af de bedst bevarede og mest interessante danske bindingsværksanlæg fra renæssancen. I forhold til de nyere fremstillinger af Aalborghus slots historie, der er kommet til siden 2007, jf. forrige side, synes jeg der er behov for at resumere den nye viden, som den nærværende undersøgelse har frembragt, herunder også nogle supplerende betragtninger, der er kommet til, efter rapportens færdiggørelse.

Nordfløjen

Man kan ikke, som f.eks. Slots- og Kulturstyrelsen skriver i sin rapport fra 2016, sige, at Nordfløjens 100 år yngre bindingsværk (fra 1633) er 'enkler' i sin konstruktion end Østfløjens knægtebårne, udkragede bindingsværk (fra 1540-erne). Som både Chr. Axel Jensen (1933, side 24) (og Engqvist, 1968) skriver, '*er Aalborghuset tre Stokværk højt og mod Sædvane knægtebygget paa begge Langsider, ikke blot mod Gaden, men ogsaa mod Gaarden*'. Så Nordfløjens enormt lange *højstolper* (2½ etager), med gennemstukne bjælker, indvendige skråbånd og styrtrumskonstruktion mod taget, har været en kolossalt avanceret konstruktion i Aalborg, der stort set ikke er set i byen før. Derimod var denne konstruktion den mest almindelige i resten af landet, bl.a. i Aarhus. til renæssancebindingsværkshusenes *bagsider* – mod gården. Tiden har da også vist, at denne konstruktion var for dristig, til dette store hus – så den på et tidspunkt har måttet forstærkes med smedejernsbeslag.

Men de 33 stk. 6,5 meter lange højstolper i egetræ – plus lige så mange i bagsiden, ind mod spærremuren, her dog formentlig udført af fyrretræ ligesom de 9 meter lange bjælker – har krævet en mindre egeskov.

Som nævnt mener jeg, hvilket senere undersøgelser formentlig kan be- eller afkræfte, at Nordfløjens store pakhus oprindeligt har haft to hejsekviste (ikke 'lasteluger' som SLKS skriver side 6 – de findes kun på fragtskibe).

Og de 6 synlige bjælkeender i Nordfløjens bindingsværk, der ses over porten er ikke *indstukne*, (SLKS side 7 – her menes nok *gennemstukne*, kun låse og dørhængsler kan være indstukne), men *kæmmede*, idet de er en følge af den hævdede loftshøjde, der formentlig fandt sted i 1770-erne.

Samstemmende med Otto Norn mener jeg at Nordfløjen i 1530-erne bestod af en kraftig stenbygget spærremur ud mod voldgraven, med en 2-3-etages portbygning i østenden og med slottets lensmandsbolig lagt på 1. sal, over denne. Denne har som nu haft en bindingsværksfacade mod gårdspladsen mod syd – samt en udvendig trappe, hvor den nuværende karnap befinder sig. Det nuværende bindingsværk afspejler denne anderledes historie, i forhold til resten af bygningen fra 1633.

Østfløjen

Som nævnt mener jeg at det er helt evident at Østfløjens lange bindingsværksbygning er lagt i 1540-erne som et 'palladium' op ad spærremuren mod øst, med denne som bagside, ligesom i dag – og at de to nordligste karnapbygninger er opført som 'moderne' stenhuse til kongen, gravet ind i græsvolden.

Som nævnt tolker jeg den korte og smallere 'mellembygning' af bindingsværk, med muret østside, op mod nordfløjen, som en svalegangsbygning med udvendig trappe, formentlig bygget sammen med nordfløjens trappe til Lensmandsboligen. Chr. Axel Jensen nævner i øvrigt at alle de danske 2-3-etages købstadsbygninger fra renæssancen i bindingsværk har beboelse i stueplan og de finere og sjældnere brugte rum, eksempelvis 'salen', lagt på 1. sal. Dette er dels baggrunden for de lidt ulogiske danske udtryk for 'stueetage' og 'første sal', der på andre sprog mere logisk hedder 1. etage og 2. etage.

Dels er dette også baggrunden for at overetagen i købstædernes 2-3-etages bindingsværksbygninger i renæssancen er 'udkraget'. Man kan nemlig ikke bygge stabile bindingsværksbygninger i flere etager uden at anbringe kraftige tværgående 'knægte' som afstivnings-trekanter mellem samtlige af

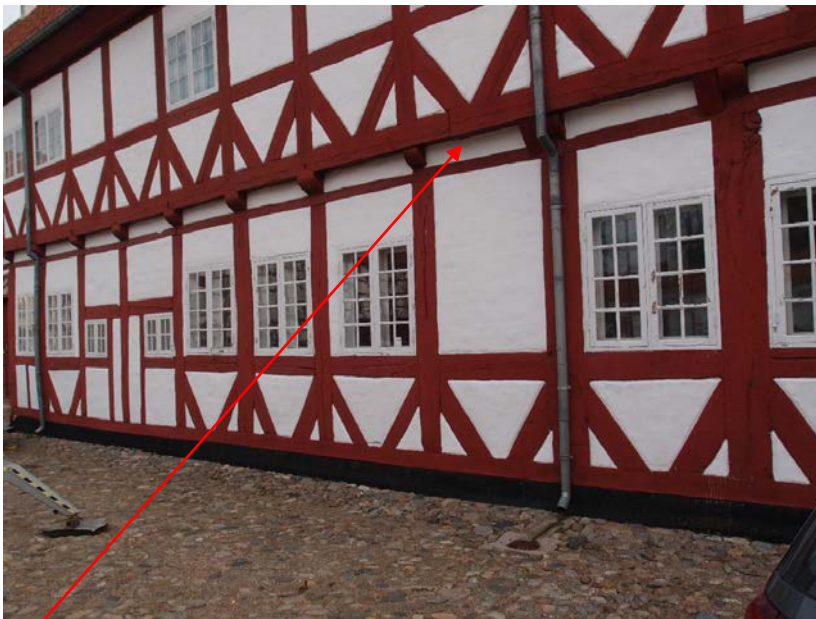
facadens stolper og de tværgående loftbjælker. Disse store knægte har imidlertid generet beboerne voldsomt, når man skulle bruge rummene, hvorfor de bl.a. er fjernet i de fleste landhuse i én etage, hvor de også har siddet. Men i et to-etages byhus kunne dette, bare at fjerne dem, svække tværstivheden for meget. Derfor fandt man på at vende disse knægte *udad*, ud mod gaden, hvorved de ikke generede i det indre. Men dette krævede til gengæld at bjælkerne 'kragede' ca. 30 cm ud over facaden, så knægtene kunne virke som afstivningstrekant her. Og det er hovedgrunden til at bybindingsværkshusene 'vokset' i bredden opad.

Set med særlige 'Aalborgbriller' er det interessant, at man alle andre steder i landet kun har 'vendt' knægtene udad, og dermed udkraget bygningen, mod gaden, på husets *forside*, men bibeholdt de indvendige knægte på gårdsiden, fordi de ikke kan undværes ved bagsidernes højstolper. Men i Aalborg har man helt undgået de indvendige knægte i stueetagens beboelsesrum, ved at droppe højstolperne og *udkrage* huset både til gadesiden og gårdsiden. Det har set flottere ud indvendigt, men har måske også sparet penge, fordi der ikke var behov for de lange dyre højstolper af eg.

Der har været spekuleret meget over, hvorfor man på et tidspunkt har fjernet alle østfløjens knægte, der har båret den udkragede overetage og samtidigt afstivet bindingsværket på tværs. Min teori er at man, formentlig påvirket af klassicismens krav om symmetri og pudsede facader, eventuelt efter de store rokokovinduer at dømme allerede under rokokoen i 1760-erne, har ønsket at overpudse Østfløjens gårdside. Dette er også baggrunden for at alle bjælkeenderne er afrundet, hvilket har været et ret stort arbejde at udføre. Men man har derved kunne give hele udkragningen en gennemgående, mere klassicistisk, afrundet profil i puds.

Selve overpudsningen har herefter tilsyneladende aldrig fundet sted – og fordi Østfløjen 'læner' sin bagside op ad den kraftige spærremur, har dette voldsomme konstruktive indgreb mod bygningen, ikke svækket denne.

Et andet træk ved Aalborgensisk renaissancebindingsværk, der også må fremhæves, og som ses tydeligt på Aalborghus slot er at der i mellemrummet mellem de udkragede bjælker og udvendige knægte, *ikke* er sat udskårne, vandrette 'fyldholte' af træ, men 'blot' muret op med mursten, inde i Aalborg i en afrundet profil i murværk. Igen skal man ikke ret langt syd for Aalborg, eksempelvis Randers, for at finde disse, men denne form for *unødigt pragt*, har ikke vundet indpas i Aalborg – ikke engang på 'kongens' slot.

I andre byer end Aalborg anbringer man her udskårne og malede 'fyldholter' af træ for at lukke dette 'hul' i facaden mellem bjælkerne med en smuk indskåret hulkehl – men ikke i Aalborg. Her pudser man op, inde i byen med en lille profil, og kalker.